

מתניתין

א. דם של קדשים העומד להזרק על המזבח שנתערב במים — אם יש בו בדם המעורב במים מראית דם, הרי הוא כשר לזריקה. ואם נשתנה מראהו כתוצאה מהמים המעורבים בו ולא ניכר מראה הדם, הרי הוא פסול.

ב. ואם נתערב הדם ביון, שצבעו אדום כמו צבע הדם, ואין ניכר בו מראה הדם — רואין אותה, את היין, כאילו הוא מים, ומשערים באומד אם היה דם מתערב עם שיעור מים שכזה, האם היה ניכר מראית הדם בתערובת של הדם והמים או לא.

ג. נתערב דם הקרבן בדם בהמה חולין, או בדם החיה, שאינה קריבה על המזבח — רואין אותה, את דם הבהמה או החיה, כאילו הוא מים, ומשערים אם היה ניכר מראית הדם בשיעור מים שכזה.⁽³¹⁾

עמ-א

רבי יהודה אומר: מין במינו אינו בטל, הילכך אין דם מבטל דם, ואפילו התערבה טיפת דם קרבן בכלי גדול של דם חולין או דם בהמה, כשר כל הדם המעורב לזריקה.

ד. נתערב דם קרבן כשר בדם קרבנות פסולין — ישפך הכל לאמה. גם אם הדם

הכשר הוא המרובה. כי על אף שהדם הפסול מתבטל [מהתורה] ברוב הדם הכשר, גזרו חכמים לשפוך את הכל כדי שלא יבואו להתיר אפילו בזמן שהדם הפסול יהיה מרובה ולא יהיה ביטול ברוב.

וכן אם נתערב דם הנפש הכשר לזריקה בדם התמצית [שיוצא בשתיתה ולא כמו דם הנפש שיוצא בקילוח] הפסול לזריקה, ישפך כל הדם לאמה, על אף שדם הנפש הוא הרוב.

רבי אליעזר לא חייש להאי גזירה אלא מכשיר את התערובת לזריקה.

ה. ומודים חכמים לרבי אליעזר שאם לא נמלך הכהן אם ליתן את דם התערובת, ונתן אותו על המזבח, הרי הוא כשר. שהרי כל פסולו של הדם אליבא דחכמים הוא רק משום גזירה, אך בדיעבד, אם זרק הרי הוא כשר.

גמרא

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: לא שנו במשנתנו שתערובת אשר יש בה רוב מים עם מיעוט דם כשירה לזריקה משום מראית דם שבה, אלא באופן שנפלו מים

הוא דהיתר. ואם משום שהוא דספק איסור, איכא למיתלייה בההוא שקב תחילה, קודם שנמלך.

31. הקשו התוס', כיון שדם חיה ובהמה חולין גמורים הם, כיצד אפשר להעלותם בעזרה על המזבח, והרי אפילו למאן דאמר שאיסור חולין בעזרה אינו מן התורה, אבל העלאת חולין,

לכולי עלמא אסור מן התורה?! ותירצו, כיון שדם כשר מעורב בתערובת, ועיקר הזריקה היא בשביל הדם הכשר, אין הזריקה מתייחסת לדם הפסול, ולכן אין בה איסור.

ובסוף תירצו, שחולין גמורים מותר לדברי הכל להעלות לשם עצים ולשם מים, ורק בדבר שיש בו קדושה, כגון איברי חטאת שהתערבו

נידחו עולמית.

אמר ריש לקיש: הפיגול, והנותר, והטמא, מי שהיו לפניו שלש חתיכות בשר קודש, שבכל חתיכה היה שיעור כזית, וכל אחת מהן היתה אסורה באיסור אחר, **שבבלן זה בזה,** שנטל שתים מהן, כגון את הפיגול והנותר, או את הנותר והטמא, והכניסם יחד לפיו, ובלעיסתו הוא בלל אותם זה בזה, **ואכלן, פטור** ממלקות, ואפילו אם התרו בו שלא לאכלן.

וטעמו של דבר הוא, כי בשעה שאדם לועס אדם שני דברים בפיו, **אי אפשר שלא ירבה מין אחד על חברו, ויבטלנו.**

שהרי בשעה שלועס את שני הדברים בפיו, בהכרח שנבלל מיעוטו של זה ברובו של זה, כי אי אפשר שתהא בלילתן שוה בשעת הלעיסה עד שנאמר שבכל לעיסה ואכילה יש שני חלקים שוים מכל אחד מחתיכות האיסור. הילכך, אם בתחילת הלעיסה היה בשר הפיגול רוב והנותר היה מיעוט, מתבטל מיעוט הנותר ברוב הפיגול, ובכך מצטרף המיעוט של הנותר אל הפיגול להיות כמוהו. ומעתה יש בפיו רוב של

לתוך דם, ורבו המים על הדם, שאז, משום מראית הדם, מכשרינן ליה לזריקה על אף שרובו מים.

אבל, אם נפל דם לתוך מים וולא היתה נפילת הדם אל המים בבת אחת, אלא בקילוח של הדם אל המים] אמרינן **ראשון ראשון בטל.** שכל טיפה וטיפה מהטיפות הראשונות, לפני שהיה בהן שיעור כדי ליתן מראית דם במים, הרי היא בטילה ברוב המים. וגם כאשר לבסוף, כאשר תצטרפנה טיפות רבות הן יתנו מראית דם במים, אין הטיפות הראשונות שהתבטלו חוזרות וניעורות להצטרף להכשר, מחמת שכבר נידחו כשלא היתה מראית דם במים, וכיון שנדחו פעם אחת מלהזרק על המזבח, הן נפסלו עולמית.⁽³²⁾

אמר רב פפא: ולענין מצות כיסוי הדם אינו כן, אלא אם התערב דם חיה או עוף הטעונים כיסוי בתוך מים [שגם שם שיעורו הוא בכדי מראית דם במים] לא אמרינן "קמא קמא בטל", אלא ניעור ומצטרף הדם שנפל תחילה לדם שנפל בסוף כדי לחייבו בכיסוי, **לפי שאין דיחוי במצות.** ורק בקדשים אמרינן כיון שנדחו פעם אחת,

התערבו מיעוט ציציות שלא נטוו לשם מצות ציצית בתוך רוב של חוטי ציצית שנטוו לשם המצוה, אין אנו יכולים לומר שכל החוטים שכתערוכת כשרים מעתה למצות ציצית, כי אין הציציות שלא נטוו לשמה הופכות לציציות הטוויים לשמה בגלל התערובת. ולכן, גם כאן, אין המים שנפלו קמא קמא לתוך הדם יכולים לקבל דיין דם ולהיות ראויים לזריקה כדם. **קובץ שיעורים למסכת בכורות אות ד**

באיברי עולה, חולקים חכמים וסוברים שאי אפשר ליתנם לשם עצים ולשם מים, כי יש להם את דין עצמי של קדושה.

32. אין להקשות מדוע לא נאמר גם אם נפלו מים לתוך דם, קמא קמא בטל, ואפילו אם אין בו מראית דם יהא הכל כשר לזריקה. כי מבואר בשו"ת עונג יום טוב שדין ביטול ברוב מועיל רק להוריד את דיני הדבר המתבטל, אבל אין הוא יכול להחיל עליו את דיני המבטל. וכגון אם

פיגול [שהרי מיעוט הנותר נעשה גם הוא פיגול, לאחר שהתבטל ברוב], ונמצא שאין כאן כזית נותר.⁽³³⁾

ומאידך, אם בתחילת הלעיסה היה הנותר הרוב והפיגול היה המיעוט, מתבטל מיעוט הפיגול ברוב הנותר, ובכך מצטרף מיעוט הפיגול אל הנותר, ונמצא שאין כאן כזית פיגול.

ואם כן, הדבר ספק אם חייב על אכילת שני הזיתים משום נותר או משום פיגול, ולכן אינו לוקה.⁽³⁴⁾

ואמרינן: שמע מינה מדברי ריש לקיש תלת: א. שמע מינה — איסורין מבטלין זה את זה. ולא אמרינן שרק דבר היתר בכוחו לבטל דבר איסור. שהרי כאן מבטל איסור אחד את משנהו.

ב. ושמע מינה, נותן טעם ברוב,⁽³⁵⁾ לאו דאורייתא הוא. והיינו, הכלל שמצינו בהלכות "ביטול ברוב", שאם נתן האיסור טעם ברוב, הוא אינו מתבטל, אין זה דין מהתורה אלא רק חומרה מדרבנן. שהרי כשנבללים הפיגול והנותר, וכגון שאחד מהם היה שיירי מנחה והשני בשר, ניכר

כזית וכזית יש אכילת איסור, או של נותר או של פיגול!?

תשובתך, אין שני המיעוטים [שכל אחד מהם מצטרף אל הרוב שכנגדו] שוים ביניהם, כי יתכן שהמיעוט של הפיגול אשר הצטרף אל הנותר הוא יותר גדול מהמיעוט של הנותר שהצטרף אל הפיגול [או להיפך]. ואם כן, הדבר ספק מיהו עתה האיסור הגדול ביותר מבין שניהם [דהיינו, מי הוא האיסור היותר גדול, שנעשה יותר גדול לאחר שהצטרף אליו המיעוט היותר גדול מהאיסור השני], ובו יש יותר מכזית, ומיהו האיסור הקטן מבין השנים, שאין בו כזית, כיון שהתבטל ממנו מיעוט גדול שהתערב במין השני. רש"י

35. דין נותן טעם [או "טעם כעיקר"], מבואר בכמה סוגיות בש"ס, ויש לדון בו:

א. האם הוא מהתורה או מדרבנן, ונחלקו רבותינו הראשונים בדבר [כאן ובמסכת חולין ובמסכת עבודה זרה, עיין בדברי התוספות כאן].

ב. האם משמעות "נותן טעם" היא, שעל ידי הטעם ניכר האיסור בתערובת, ואיסור שניכר בתערובת אינו מתבטל ברוב. או שמא האיסור

33. מתבאר לפי שיטת רש"י, הסובר שמיעוט המתבטל ברוב, מקבל את דינו של הרוב. אך רבותינו האחרונים דנו בדבר והביאו ראיות לכאן ולכאן בשאלה האם ביטול ברוב רק "מוריד דינים" או גם "נותן דינים".

שיטת העונג יום טוב היא, שלא יתכן שהמיעוט יקבל את דיני הרוב, אך השערי יושר בשער ד הקשה עליו מכמה מקומות, ובכללם מדברי רש"י כאן, והוכיח כי דין ביטול ברוב יכול לתת למיעוט את דין הרוב. ומהשיטה מקובצת כאן משמע שהבין כך בדברי רש"י, ולכן הקשה עליו, שלא מצינו שהאיסור המועט הנבלל ברוב איסור, שיפקע שם איסורו מעליו ויחול עליו איסור אחר.

34. שמא תאמר, כיון שאמרנו כי כל מיעוט המתבטל ברוב מצטרף המיעוט אל הרוב להיות כמוהו, אם כן, יהיה חייב גם משום פיגול וגם משום נותר, שהרי אל הרוב של כל אחד מהם הצטרף המיעוט של השני, ונמצא שיש בכל אכילת זית רוב של איסור אחד ומיעוט של איסור שני, וכיון שהמיעוט מתבטל ברוב ומצטרף אל הרוב להיות כמוהו, נמצא שבכל

במסכת חלה [ג ד]: **עשה עיסה מן היטין ומן האורז — אם יש בה בעיסה טעם דגן, הרי היא חייבת בחלה.**

ומדייק רבא: **ואף על גב דרובא דעיסה הוא אורז, שאינו חייב בהפרשת חלה, חייבת העיסה בחלה.** ומוכח שנתנית טעם של הדגן באורז נותנת לאורז דין חיוב בהפרשת חלה. ובפשטות משמע שהחיוב הוא מהתורה, ותקשי לריש לקיש, דמשמע מיניה שנתנית טעם ברוב אינה מהתורה.

ומשינין: לעולם החיוב להפריש חלה מעיסת אורז שיש בה טעם דגן הוא רק **מדרבנן.**

ומקשינין: ומי מצית למימר שדין נותן טעם הוא רק מדרבנן? והרי **אי הכי, אימא סיפא: ואדם יוצא בה, באכילת מצה שנאפתה מאותה עיסה, ידי חובתו בפסח.** ומוכח שהמשנה מדברת בדין דאורייתא ולא בדרבנן! (37)

טעמם זה בזה, ומדוע הם מתבטלים ברוב אם נאמר שכל דבר אשר טעמו ניכר אינו מתבטל ברוב מהתורה? אלא, מכאן מוכח שגם דבר מיעוט שניכר טעמו ברוב, הרי הוא בטל מדאורייתא, ומה שמצינו שאינו בטל הוא רק מדרבנן.

ג. **ושמע מינה — התראת ספק לא שמח התראה.** שהרי נתבאר שכאן, ממה נפשך אחת מחתיכות האיסור מהווה את הרוב בשעת האכילה, והשניה היא המיעוט. ומדוע אינו לוקה כלל על אכילתו, אפילו לא על אחת מהן? אלא, מוכח מכאן שבשעת ההתראה צריך לדעת מהי חתיכת האיסור שעליה עוברים, נותר או פיגול. וכיון שלא ידוע בשעה שהוא אוכל מה היא חתיכת הרוב שבאיסור ומה היא המיעוט, שמתבטל איסורו, הרי ההתראה היא התראת ספק, ואין שמה התראה. (36)

מתיב רבא על דינו השני של ריש לקיש, שנותן טעם אינו אסור מהתורה, מהא דתנן

שהתערב בו לחפצא של איסור, או שהדבר המותר נשאר בהיתרו, ורק הטעם שבו אסור?

36. וכתב החזון איש, שביאור "התראת ספק" כאן אינו כרגיל, אלא משמעותו שאנו יודעים בדאי שהוא עובר עתה איסור, רק אין אנו יודעים איזה איסור הוא עובר.

37. הגר"ח בספרו [מעשה הקרבנות י יב] דן ביסוד הדין של טעם כעיקר, האם על ידי הטעם נחשב הדבר כהוכר האיסור ולכן אין כאן דין ביטול ברוב, או שמא האיסור עצמו התבטל, אלא חידשה התורה שטעמו של האיסור גם הוא אסור, וכלשון הגמרא בכל מקום "טעם כעיקר".

עצמו מתבטל כיון שהוא נימוח והתערב בתוך ההיתר, אלא חידוש הוא שנאמר בטעם, שהטעם עצמו הוא חפצא של איסור, והוא אינו בטל ברוב היות וזה גופא התחדש בדין טעם כעיקר, שטעם הנמצא בתערובת אסור כמות שהוא, ולא משום שבאמצעות הטעם ניכר האיסור שהתערב בהיתר.

ג. אם נאמר כצד השני, שבטעם כעיקר התחדש שטעם עצמו הוא חפצא של איסור, יש לדון, האם נאמר שטעם יכול להיות גם חפצא של מצוה, כגון דגן שנתן טעם באורז, האם ייחשב טעם הדגן שבאורז כדגן לגבי קיום מצות אכילת מצה בפסח. ולקמן בהערות יתבאר.
ד. האם הופך הטעם האסור את דבר ההיתר

רואין אותו ליינ כאילו הוא מים, ואם כן הוא הדין בדין נותן טעם יש לנו לשער כשהתערב במין במינו כאילו התערב מין באינו מינו ולשער את הטעם.

ודחינן: לא זוהי כונת המשנה. אלא — רואין אותו לדם כאילו הוא מים. ובאה המשנה לומר דדין דם שהתערב הוא בחזותא, וכשהתערב ביין שלא ניכר בו חזותא של הדם הרי הוא בטל ברוב.

ותמהינן: אי הכי אמאי נקט תנא דמתניתין לישנא דרואין אותו כאילו הוא מים, והרי "בטל" מיבעי ליה למימר, שזהו דינו.

ועוד קשה, דהא תניא בתוספתא דמקואות: דלי טמא שהוא מלא ביין ובא להטביל את הדלי במקוה כדי לטהרו מטומאתו, הרי אם ניכר מראה היין שבכלי בתוך מי המקוה הרי הוא חוצץ בין מי המקוה לכלי ולא עלתה טבילה לכלי.

ואם היה בכלי יין לבן שמראהו כמו מי המקוה

רבי יהודה אומר: רואין אותו, את היין הלבן, כאילו הוא יין אדום, ואם הוא היה בשיעור כה מועט עד שדיחה מראהו של היין האדום ולא היה ניכר במים, הרי הכלי כשר לטבילה, שאין היין הלבן שבתוכו מהווה חציצה. ואם לאו, שיש יין לבן

אלא, גם ריש לקיש סבירא ליה שנותן טעם דינו הוא מהתורה ולא איירי ריש לקיש בפיגול ונותר וטמא בשני מינים וכגון בשר ומנחה כדקא סלקא דעתין, אלא אם התערבו מין בשאינו מינו וניכר טעמו של האחד בשני מודה ריש לקיש שלוקה עליו מדאורייתא, ונקבע שיעור הביטול בטעמא, שכל עוד ניכר הטעם אין האיסור מתבטל, למרות שהוא מעורב ברוב של מין אחר.

אבל אם היתה התערובת מין במינו, ובהכי איירי ריש לקיש, שהתערב בשר בכשר ולא ניכר טעמו של האחד בשני, הרי הוא מתבטל ברובא.

ותמהינן: מדוע כאשר מהתערב מין במינו הרי הוא מתבטל ברוב גרידא? ואמאי לא נשער את תערובת מין במינו כאילו היתה תערובת של מין בשאינו מינו, ואילו היה בה נתינת טעם לא היה דין ביטול ברוב.

ויש להוכיח שבמקום שהתערב מין במינו משערים כאילו היתה התערובת מין בשאינו מינו ומשערים אם בתערובת שכזאת היתה נתינת טעם מהא דתנן במשנתנו: דם שנתערב ביין ואין ניכר הדם משום שמראהו אדום כמראה היין, רואין אותו את היין כאילו הוא מים ומשערים אם היה ניכר מראה הדם בשיעור מים שכזה.

מאי לאו דאכך זוהי כונת המשנה לומר —

ומנין לנו כך גם במצוות? ובהלכות חמץ ומצה [ו לה] ביאר הגר"ח שבנוסף לטעם הדגן צריכים גם להגיע בעיסת אורז ל"גרירה", שהדגן גורר את האורז להיות "לחם", כי אין יוצאים ידי חובת מצה בטעם מצה אלא בלחם.

והוכיח הגר"ח שטעם כעיקר גורם שהאיסור עצמו לא יתבטל מכך שאדם יוצא ידי חובתו בעיסת אורז שיש בה טעם דגן. ואם נאמר שהדגן עצמו מתבטל באורז אלא שטעם הדגן נחשב גם הוא כעיקר, יקשה, הרי דין מחודש זה של טעם כעיקר אמרה תורה רק לגבי איסורים,